

УДК 631.1

Г. Є. Павлова,
д. е. н., професор, декан факультету обліку і фінансів,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1400-7348>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.10.4

УМОВИ ПІДТРИМАННЯ НАДІЙНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

H. Pavlova,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Accounting
and Finance, Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine

CONDITIONS FOR MAINTAINING RELIABLE ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL BUSINESS ENTITIES

Важливість забезпечення економічної безпеки та стійкості діяльності сільськогосподарських суб'єктів господарювання актуалізована під час кризових ситуацій в економіці України, зокрема, і умовами їхньої діяльності за воєнного стану. За існуючої ситуації важливо забезпечити стійкість сільськогосподарських суб'єктів та їх здатність до розвитку та нарощування обсягів виробництва незалежно від змін зовнішніх чи внутрішніх факторів, що можуть негативно вплинути на економіку країни. За належних умов підтримання надійної економічної безпеки та постійного моніторингу ключових чинників впливу і джерел потенційних загроз, а також розробки превентивних заходів щодо їх нейтралізації та мінімізації, сприятиме підвищенню надійності сільськогосподарських суб'єктів господарювання і забезпечить їх стійкий розвиток у довгостроковій перспективі. Обґрунтовано основні умови забезпечення економічної безпеки та стійкості суб'єктів господарювання. Доведено, що сільськогосподарські підприємства мають важливе значення для економічного розвитку країни та забезпечення продовольчої безпеки населення. Однак, в умовах війни та постійних загроз економічній і політичній стабільності держави, вони стають вразливими. Забезпечення умов для підтримання надійної економічної безпеки аграрних суб'єктів господарювання та їх стійкості під час воєнного стану є критично важливим для розвитку України. Це вимагає від уряду та інших зацікавлених сторін зосередження уваги на проблемах, що виникають у аграрному секторі, а також розробки ефективних стратегій для його розвитку.

The importance of ensuring the economic security and sustainability of agricultural business entities has become more relevant during the crisis in Ukraine's economy, in particular, the conditions of their activities under martial law. In the current situation, it is important to ensure the sustainability of agricultural entities and their ability to develop and increase production regardless of changes in external or internal factors that may adversely affect the country's economy. Therefore, it is of utmost importance to develop theoretical foundations and implement practical solutions aimed at ensuring the economic security of agricultural enterprises, taking into account the specifics of the agricultural sector.

The purpose of this study is to clarify the content of the conditions for ensuring stable economic security of agricultural enterprises, to identify the key elements of its formation, and to develop preventive measures to maintain these conditions, taking into account the specifics of the agricultural sector.

In recent years, in addition to the war, Ukraine has faced corruption and political instability, which has significantly hampered its development and international relations. The Government of Ukraine is actively working to implement reforms in various areas, including the economy, law enforcement and public administration. Under the right conditions, maintaining reliable economic security and continuous monitoring of key factors of influence and sources of potential threats, as well as developing preventive measures to neutralize and minimize them, will help to increase the reliability of agricultural businesses and ensure their sustainable development in the long term.

The basic conditions for ensuring economic security and sustainability of business entities are substantiated. It is proved that agricultural enterprises are important for the economic development of the country and ensuring food security of the population. However, in the context of war and constant threats to the economic and political stability of the state, they become vulnerable. Ensuring conditions for maintaining reliable economic security of agricultural entities and their resilience during martial law is critical for Ukraine's development. This requires the government and other stakeholders to focus on the challenges faced by the agricultural sector and to develop effective strategies for its development.

Ключові слова: умови, підтримання, надійна, економічна безпека, сільськогосподарський, суб'єкт господарювання.

Key words: conditions, maintenance, reliable, economic security, agricultural, business entity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах ведення аграрного бізнесу зростає потреба в посиленні заходів із забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Це зумовлено високим рівнем ризику та нестабільністю їх функціонування. Дотримання вимог економічної безпеки, постійний моніторинг ключових чинників впливу та джерел потенційних загроз, а також розробка превентивних заходів щодо їх нейтралізації та мінімізації сприятимуть підвищенню надійності сільськогосподарських суб'єктів господарювання і забезпечать їх стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

Отже, надзвичайної актуальності набуває розробка теоретичних засад та впровадження практичних рішень, спрямованих на забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств з урахуванням специфіки аграрної сфери.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогодні накопичено значний науковий доробок, присвячений питанням забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, особливо з урахуванням викликів, пов'язаних із воєнним станом. Основними напрямками таких досліджень є:

1) Дослідження, присвячені оцінці стану аграрних підприємств України в умовах кризових явищ, акцентують увагу на наслідках збройного конфлікту для аграрного сектору та національної продовольчої безпеки. У межах цих робіт також аналізуються сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного ринку.

2) Оцінка результативності заходів державної підтримки аграрного бізнесу в умовах воєнного конфлікту. У відповідних публікаціях аналізується ефективність реалізованих дер-

жавних програм, спрямованих на зміцнення економічної безпеки та підвищення стійкості функціонування підприємств аграрного сектору в умовах нестабільності.

3) Дослідження ризиків і загроз для аграрної галузі в умовах війни та надзвичайних ситуацій. У цих роботах розглядаються ключові виклики для аграрного виробництва, зокрема скорочення попиту на продукцію, обмежений доступ до фінансування, а також загальна економічна та політична нестабільність.

4) Формування стратегічних підходів і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності аграрного сектору. Дослідження зосереджуються на впровадженні інноваційних виробничих і збутових технологій, посиленні конкурентоспроможності аграрних підприємств, а також забезпеченні їх адаптивності до зовнішніх і внутрішніх викликів.

Дослідники також наголошують на важливості вирішення питань, пов'язаних із правом власності та земельними відносинами, удосконалення системи управління сільськогосподарськими підприємствами, а також розвитку інфраструктурних об'єктів і транспортної логістики.

Питання сутності економічної безпеки підприємств знайшло відображення у наукових працях таких відомих економістів, як О. Бородіна, В. Білокуров, О. Барановський, Т. Васильців, В. Геєць, О. Гаврилов, М. Малік, О. Ільашенко, О. Кірієнко, В. Пономарьов, П. Саблук та інших.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій, тематика забезпечення надійної економічної безпеки сільськогосподарських підприємств залишається недостатньо розробленою. Особливо помітним є обмежений обсяг досліджень, присвячених умовам її ефективного забезпечення з урахуванням галузевої специфіки.

Рис. 1. Виклики та загрози для аграрного сектору в Україні

Джерело: згруповано автором на основі джерела [4, с. 101—104].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою даного дослідження є з'ясування змісту умов забезпечення стабільної економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, визначення ключових елементів її формування, а також розробка превентивних заходів для підтримки цих умов з урахуванням специфіки аграрного сектору.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах економічну безпеку підприємства слід розглядати як такий стан, за якого забезпечується стабільний соціально-економічний та інноваційний розвиток, а також зберігається спроможність реалізовувати власні економічні інтереси в умовах дії як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Загроза економічній безпеці трактується як сукупність чинників і обставин, що безпосередньо або потенційно створюють ризики для стабільного функціонування та розвитку суб'єкта господарювання.

Економічну безпеку суб'єкта господарювання можна охарактеризувати як стан, за якого його економічні інтереси надійно захищені від зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпечується фінансова самостійність у поточній діяльності, а також сформовано необхідні фінансово-економічні умови для стабільного та сталого розвитку в перспективі [2]. Іншими словами, економічна безпека підприємства передбачає захищеність його ресурсного потенціалу від впливу як

внутрішніх, так і зовнішніх ризиків, що виникають під впливом економічних загроз, а також спроможність до відтворення ресурсів за умови їх раціонального використання. Усунення або зниження рівня таких загроз є ключовим завданням системи управління ризиками, що зумовлює тісний взаємозв'язок між ефективністю управлінських рішень і рівнем економічної безпеки господарюючого суб'єкта.

Таким чином, сучасні економічні та політичні виклики в Україні стали причиною значної фінансової незахищеності більшості аграрних підприємств.

Для нормального функціонування економіки необхідно здійснювати всебічну і різноманітну "стратифікацію ризиків". Присутність ризиків та неминучі зміни в їх інтенсивності є постійним і значущим фактором, що рухає підприємницьку діяльність, що, у свою чергу, багато в чому визначає загальний економічний прогрес.

Управління ризиками, викликаними економічними загрозами для підприємницької діяльності, є ключовим завданням системи економічної безпеки аграрного підприємства. Під цією системою розуміється комплекс взаємопов'язаних, несуперечливих і доповнюючих один одного заходів організаційного, технічного і програмного характеру, які дозволяють підприємству виконувати свої функції, зберігаючи допустимий рівень ризику в межах визначених обмежень. Оцінюючи категорію економічної безпеки, можна зробити висновок, що її ефективність залежить від здатності підприємства протистояти економічним загрозам.

Останніми роками, крім війни, Україна стикається з проблемами корупції та політичної нестабільності, що значно ускладнює її розвиток та міжнародні відносини. Уряд України активно працює над впровадженню реформ у різних сферах, зокрема в економіці, правоохоронних органах та державному управлінні. Сільськогосподарські суб'єкти господарювання України опиняються під впливом численних викликів та загроз, що виникають через збройну агресію. Ось деякі з них наведені на рис. 1.

— Обмежений доступ до земельних ділянок. Внаслідок війни та конфлікту на сході України багато земельних ділянок стали недоступними для використання в сільськогосподарському виробництві. Це може призвести до скорочення площ під посіви, зниження обсягів виробництва та негативно вплинути на розвиток аграрної галузі.

— Втрата доступу до водних ресурсів. Внаслідок збройного конфлікту в східних регіонах

України багато водних об'єктів та інфраструктура водопостачання були зруйновані, що ускладнює водозабезпечення сільськогосподарських підприємств. Це може призвести до зменшення обсягів виробництва та негативно вплинути на розвиток аграрного сектору.

— Зростання витрат на виробництво. Війна на сході України спричиняє збільшення витрат на виробництво сільськогосподарської продукції через підвищення цін на паливо, добрива та інші необхідні ресурси. Це може підвищити собівартість продукції та зменшити прибутковість аграрних підприємств.

— Підвищення ризиків для безпеки сільськогосподарських підприємств. У зоні конфлікту зростає ймовірність нападів на сільськогосподарські підприємства та крадіжок майна. Це не лише ставить під загрозу їх фізичну безпеку, а й значно ускладнює розвиток аграрного сектору.

Окрім внутрішніх проблем, сільськогосподарські підприємства також стикаються з загрозами, що виникають через зовнішні фактори. Однією з найбільших загроз є потенційне зниження експортного потенціалу. Військові дії можуть серйозно обмежити обсяги експорту сільськогосподарської продукції, що негативно позначиться на доходах аграрних підприємств і загальній економічній ситуації в країні.

У 2022 році Україна експортувала сільськогосподарську продукцію на загальну суму 24,1 мільярда доларів США, що становить 42,2% від загального обсягу експорту. Проте внаслідок військового конфлікту на сході країни та анексії Криму Росією, Україна зазнала серйозних обмежень у постачанні своєї продукції на російський ринок.

Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2022 році було експортовано 5,5 мільйона тонн зерна, що на 23% менше порівняно з 2021 роком. У маркетинговому сезоні 2023/2024 Україна експортувала 57,5 мільйона тонн зернових та олійних культур.

За інформацією Української зернової асоціації, повідомленої Укрінформ, в 2023/2024 маркетинговому році Україна експортувала 18,4 мільйона тонн пшениці на суму 3 мільярди доларів США при загальному виробництві близько 22 мільйонів тонн. Ячменю було експортовано майже 2,5 мільйона тонн на 376 мільйонів доларів при виробництві 5,8 мільйона тонн. Україна також експортувала 29,3 мільйона тонн кукурудзи на 4,7 мільярда доларів при виробництві 29,6 мільйона тонн. Водночас експорт сої склав майже 3 мільйони тонн на 1,1 мільярда доларів, при врожаї 4,9 мільйона тонн. Ріпаку було експортовано 3,7 мільйо-

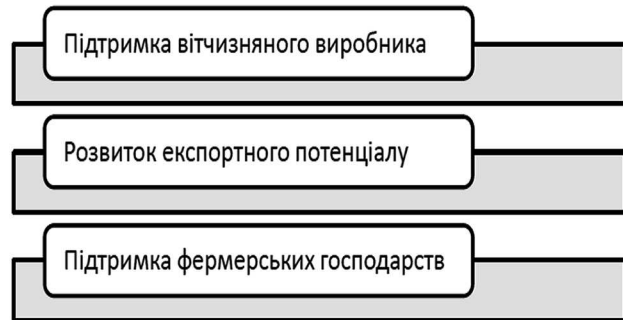

Рис. 2. Комплексні заходи економічної безпеки

Джерело: згруповано автором на основі джерела [5, с. 199—205].

на тонн на 1,4 мільярда доларів при виробництві 4,5 мільйона тонн. Соняшнику Україна експортувала трохи більше 300 тисяч тонн, при врожаї в 14,2 мільйона тонн. Відповідно, переробка соняшнику в Україні склала 13,5 мільйона тонн. Загальний експорт зернових та олійних культур в грошовому еквіваленті у 2023/2024 маркетинговому році склав 10,76 мільярда доларів, а разом із продуктами їх переробки, такими як соняшникова олія, макуха та шроти, експорт становив 17,86 мільярда доларів [6].

Для підтримки економічної безпеки та стабільності аграрного сектору в умовах війни необхідно впроваджувати комплексні заходи, частина з яких представлені на рисунку 2.

1. Підтримка національних виробників. Держава повинна створювати сприятливі умови для розвитку вітчизняних підприємств, надаючи пільгові умови та інші форми підтримки. Це сприятиме збільшенню внутрішнього попиту на продукцію місцевих виробників, зменшенню залежності від імпорту та збереженню валютних резервів.

2. Розширення експортного потенціалу. Одним із важливих напрямків є збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції, що допоможе підвищити доходи національних виробників та забезпечити стійкий попит на українські товари на міжнародних ринках.

3. Підтримка фермерських господарств. Фермерські господарства є ключовими ланками аграрного сектору, які сприяють значному виробництву сільськогосподарської продукції. Для їх розвитку необхідно забезпечити фінансову допомогу, підтримку технологічного прогресу та підвищення конкурентоспроможності. Крім того, важливо забезпечити фермерам доступ до земельних ресурсів та правову захищеність.

4. Для надання фінансової підтримки фермерам можна застосовувати різноманітні інструменти, такі як надання субсидій, зменшення податкових ставок та спрощення проце-

дур отримання кредитів. Крім того, необхідно розробити та впровадити програми державного страхування врожаїв і ризиків, які можуть виникнути через війну та конфлікти.

5. Надання субсидій аграрному сектору є одним з найефективніших способів забезпечення економічної безпеки та стабільності в умовах війни. Український уряд приділяє значну увагу підтримці аграрного сектору, надаючи субсидії, що допомагають фермерам та сільськогосподарським підприємствам зберегти виробничі потужності і продовжувати діяльність. Ці субсидії покликані компенсувати збитки, які виникли через війну. Це може включати компенсацію вартості земель, пошкоджених внаслідок бойових дій, а також збитки від втрати худоби або зниження обсягів виробництва.

Субсидії також можуть бути направлені на відновлення інфраструктури, такої як дороги, мости, електричні мережі та інші виробничі засоби. Окрім того, надання субсидій може стимулювати розвиток аграрного сектору, зокрема малих і середніх фермерських господарств. Це можна досягти через підтримку виробництва харчових продуктів і їх реалізацію на внутрішньому ринку, що сприятиме зміцненню аграрного сектору в умовах війни та зменшить залежність від зовнішніх ринків.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сільськогосподарські підприємства мають важливе значення для економічного розвитку країни та забезпечення продовольчої безпеки населення. Однак, в умовах війни та постійних загроз економічній і політичній стабільності держави, вони стають вразливими. Забезпечення умов для підтримання надійної економічної безпеки аграрних суб'єктів господарювання та їх стійкості під час воєнного стану є критично важливим для розвитку України. Це вимагає від уряду та інших зацікавлених сторін зосередження уваги на проблемах, що виникають у аграрному секторі, а також розробки ефективних стратегій для його розвитку.

Література:

1. Павлова Г.Є. Фінансове забезпечення фермерського господарства в контексті його фінансово-економічної безпеки. / Г.Є. Павлова, Л.В. Волчанська, Д.Г. Ковальов. // Економіка та суспільство.

2023. № 54. URL: <https://economyand-society.in.ua/index.php/journal/article/view/2764> DOI:10.32782/2524-0072/2023-54-44. (дата звернення: 20.04.2025 р.).

2. Павлова Г.Є. Методичні підходи до моделювання та стратегічного управління фінансово-економічною безпекою / Г.Є. Павлова, І.П. Приходько, М.М. Черевиченко // Мукачевський державний університет. Економіка і суспільство. Випуск № 13. 2017. С. 656—661.

3. Павлова Г. Є. Антикризисное управління малим бізнесом як запорука забезпечення фінансової стратегії та ефективності агропродовольства / С. М. Халатур, Г. Є. Павлова, С. В. Качула, Л. О. Сітало. Агросвіт. 2022. № 2. С. 10—17.

4. Михайлова О.О., Кучер О.С. Виклики та загрози для аграрного сектору України. Економіка та держава. 2020. № 7. С. 101—104.

5. Яремко В.В., Мальований Ю.В. Виклики і загрози для аграрного сектору економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2019. № 29.7. С. 199—205.

6. Укріформ (Економіка) // URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3885013-ukraina-u-20232024-mr-eksportuvala-575-miljona-tonn-zernovih-ta-olijnih.html> (дата звернення: 05 травня 2025).

References:

1. Pavlova, H., Volchans'ka, L. and Kovalov, D. (2023), "Financial provision offarming in the context of its financial and economic security", Economy and society. vol. 54, Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2764>. (Accessed 20 April 2025).

2. Pavlova, H., Prihodko, I. and Cherednychenko, M. (2017), "Methodological approaches to modeling and strategic management of financial and economic security", Mukachevo State University. Economics and Society, vol. 13. pp. 656—661.

3. Pavlova, H., Khalatur, S., Kachula, S. and Sitalo, L. (2022), "Anti-crisis management of small businesses as a guarantee of ensuring the financial strategy and efficiency of agricultural production", Agrosvit, vol. 2, pp. 10—17.

4. Mykhaylova, O. and Kucher, O. (2020), "Challenges and threats to the agricultural sector of Ukraine", Economy and State. vol. 7, pp. 101—104.

5. Yaremko, V.n and Malovany, Yu. (2019), "Challenges and threats to the agricultural sector of the economy of Ukraine", Scientific Bulletin of the NLTU of Ukraine, vol. 29.7, pp. 199—205.

6. Ukriform (Economy) (2025), Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3885013-ukraina-u-20232024-mr-eksportuvala-575-miljona-tonn-zernovih-ta-olijnih.html>. (Accessed 05 May 2025).

Стаття надійшла до редакції 08.05.2025 р.